

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนวิถีพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม : ศึกษากรณีพระสุบิน ปณิโต วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อที่จะได้หาข้อมูลแบบเจาะลึก ที่จะสามารถอธิบายกระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธ ปัญหาอุปสรรคที่มีผลต่อการขับเคลื่อนวิถีพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม รวมถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่แสดงออกอย่างเป็นทางการในรูปแบบในด้านต่าง ๆ อันสืบเนื่องมาจากการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณิโต ได้แก่ การปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม การแก้ปัญหาหนี้สิน การส่งเสริมอาชีพ การเอื้ออาทร การสร้างเครือข่าย และการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบดังกล่าว ผู้ศึกษาได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกรณีศึกษา

ประชากรที่ใช้สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต ซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดตราด รวม 164 กลุ่ม มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 52,029 คน ผู้วิจัยได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือก 4 ข้อ คือ

- 1) เป็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่มีระยะเวลาในการจัดตั้งกลุ่มไม่ต่ำกว่า 7 ปี
- 2) มีเงินทุนรวม ไม่น้อยกว่า 1 ล้านบาท
- 3) กรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีความกระตือรือร้น
- 4) มีกิจกรรมการออมทรัพย์และกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จากหลักเกณฑ์ทั้ง 4 ข้อ ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเปรี๊ตโน หมู่ที่ 2 ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง หมู่ที่ 6 ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน หมู่ที่ 1 ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด

กลุ่มที่ 4 กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย หมู่ที่ 4 ต.แสนตุ้ง อ.เขาสมิง จ.ตราด

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ศึกษาจากเอกสาร

เป็นการค้นคว้า รวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยเอกสารและหนังสือเผยแพร่ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ประวัติชุมชนในจังหวัดตราด ประวัติพระสุบิน ปณีโต กฐระเบียบของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เอกสารที่เกี่ยวกับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้น

3.2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การลงพื้นที่เพื่อทำวิจัยภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูล 3 วิธี คือ (1) การสัมภาษณ์เจาะลึก (2) การสนทนากลุ่ม และ (3) การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ

1. การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) กับบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ (1) พระสุบิน ปณีโต (2) พระภิกษุสงฆ์วัดไผ่ล้อม จำนวน 2 รูป มีเกณฑ์ในการในการคัดเลือก คือ อายุพรรษาไม่ต่ำกว่า 2 พรรษา (3) สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของชุมชนที่ศึกษา ซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกทั้ง 4 กลุ่ม เลือกมาจำนวนกลุ่มละ 3 คน รวมทั้งสิ้น 12 คน มีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ อายุสมาชิกตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป และต้องเป็นสมาชิกที่มีประวัติดี (4) ประธานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของชุมชนที่ศึกษา ซึ่งมีกลุ่มละ 1 คน รวม 4 คน (5) ผู้นำชุมชนที่ศึกษา โดยเลือกผู้นำในพื้นที่ที่กลุ่มตั้งอยู่ เลือกมาพื้นที่ละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 4 คน เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือก คือ เป็นผู้รอบรู้เกี่ยวกับประวัติของชุมชน

2. การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) คัดเลือกสมาชิกจากทั้ง 4 กลุ่มเลือกมาจำนวนกลุ่มละ 2 คน รวมทั้งสิ้น 8 คน มีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นสมาชิกที่มีประวัติดีในการชำระหนี้ และได้นำเงินที่กู้จากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไปลงทุนหรือประกอบอาชีพเสริม เก็บข้อมูลโดยวิธีสนทนากลุ่ม 1 ครั้ง เพื่อต้องการทราบถึงผลกระทบจากการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่มีต่อชาวบ้าน รวมทั้งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ว่าตรงกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร

3. การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบไม่เป็นทางการ (Non-participant Observation) โดยผู้ศึกษาได้เข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายเป็นเวลาประมาณ 2 เดือน คือ ตั้งแต่เดือนกันยายน - เดือนตุลาคม พ.ศ. 2549 ได้ทำการสังเกตลักษณะท่าทีในขณะที่สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ กำลังดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เช่น การประชุมกลุ่มประจำเดือน การเลือกตั้งประธานและกรรมการ การแบ่งปันเงินปันผลประจำปี การประชุมคณะกรรมการอำนวยการกลุ่มสัจจะสะสม

ทรัพย์ฯ การประชุมประจำเดือนของสมาชิกกลุ่มเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ศึกษาายังสังเกตบริบทของชุมชน เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ การใช้ชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอีกด้วย

3.3 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็น แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบด้วย 5 ชุด คือ

1) แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต

2) แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระภิกษุสงฆ์

3) แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิต และผลกระทบอันสืบเนื่องมาจากการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ

4) แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกประธานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เกี่ยวกับการนำแนวคิดของพระสุบิน ปณีโต ไปสู่การปฏิบัติ และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ

5) แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้นำชุมชน เกี่ยวกับประวัติของชุมชนในอดีต

2. เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม คือ แนวคำถามที่ใช้ระหว่างการสนทนากลุ่มมี 1 ชุด คือ แนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่มของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เกี่ยวกับผลลัพธ์ในการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธ รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

3. เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตแบบไม่เป็นทางการ คือ แนวการสังเกตลักษณะพฤติกรรมของชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และแนวการสังเกตบริบทของชุมชน ซึ่งเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ การใช้ชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี

4. เครื่องบันทึกเสียง เพื่อเก็บรายละเอียดของข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์

3.4 ข้อจำกัดในการศึกษา

1. กรณีที่กลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาใช้ในการเก็บข้อมูล คือ ประชากรในชุมชนที่ส่วนหนึ่งรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งในส่วนของข้อมูลชุมชนกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่มีความรู้และทราบรายละเอียดคดีที่สุดนั้น ในช่วงที่ผู้ศึกษาลงเก็บข้อมูลนั้น ท่านชราภาพมากเรียบเรียงเรื่องราวในอดีตไม่ได้ ผู้ศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลทุกยภูมิที่ชาวบ้านเคยสัมภาษณ์ท่านไว้แล้วมาอ้างอิง

2. ส่วนข้อมูลการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จำเป็นต้องสัมภาษณ์ประธานและกรรมการกลุ่มแรกที่เป็นผู้รับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ในวันจัดตั้งกลุ่มครั้งแรก ทราบว่าบางท่านอพยพย้ายถิ่นออกไปประกอบอาชีพที่อื่นไม่ได้อยู่ในชุมชน ดังนั้น ทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถสัมภาษณ์ประธานหรือกรรมการชุดแรกของการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ได้ครบทุกคน แต่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในหมู่บ้านหรือบางคนก็ยังคงดำรงตำแหน่งประธานหรือกรรมการอยู่ ผู้ศึกษาได้มีโอกาสสัมภาษณ์ด้วยตนเอง หากในกรณีที่อยู่กับครบทุกคนผู้ศึกษาจะสามารถทราบความคิดเห็นที่หลากหลายของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์เพิ่มขึ้น

3. การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีค้นหาความจริงจากเหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ตามความเป็นจริง โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์กับสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้จากภาพรวมหลายมิติ ทำให้มีตัวแปรที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก เป็นผลให้ต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็ก คือ ใช้เพียง 4 กลุ่มเท่านั้น และเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี ผลการศึกษาจึงเป็นเฉพาะกลุ่ม ดังนั้น การศึกษาในเรื่องนี้จึงมีข้อจำกัดในการนำผลการศึกษาไปใช้อ้างสรุปถึงประชากรทั่วไปได้ลำบาก เพราะใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก และไม่มีกลุ่มอื่น จึงไม่ค่อยเป็นตัวแทนประชากร

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา สามารถนำมาวิเคราะห์เบื้องต้น โดยการจัดระเบียบข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการเชื่อมโยงความสอดคล้องของเนื้อหา เทียบเคียงกับแนวคิด ทฤษฎี ควบคู่กับบริบท และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและประมวลผลการศึกษาเชิงคุณภาพ